

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра економіки та менеджменту

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи

канд. хімічних наук, доц.

_____ Пантелеймонов А. В.

«_____» _____ 2018р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Економіка суб'єктів господарювання

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ Перший бакалаврський рівень вищої освіти
галузі знань 07 Управління та адміністрування;

_____ 28 Публічне управління та адміністрування

(шифр і назва)

спеціальності 073 Менеджмент, 281 Публічне управління та адміністрування

(шифр і назва)

освітні програми Менеджмент організацій;

_____ Публічне управління та адміністрування

(шифр і назва)

спеціалізація _____

(шифр і назва)

вид дисципліни _____ обов'язкова

(обов'язкова / за вибором)

факультет _____ Економічний

2018 / 2019 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою економічного факультету «22» червня 2018 року, протокол № 8

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Бабич Світлана Миколаївна кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту

Програму схвалено на засіданні кафедри
економіки та менеджменту

Протокол від «20» червня 2018 року № 13

Завідувач кафедри економіки та менеджменту

_____ (Дорошенко Г. О.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
економічного факультету
назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від «21» червня 2018 року № 9

Голова методичної комісії економічного факультету

_____ Євтушенко В.А.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Економіка суб'єктів господарювання» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

Перший рівень вищої освіти, бакалавр

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

Спеціальність 073 «Менеджмент», 281 «Публічне управління та адміністрування»

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Економіка суб'єктів господарювання» є формування у студентів системи теоретичних знань, вмінь та навичок практичної роботи щодо методів організації ефективного господарювання на рівні підприємства; набуття теоретичних і практичних знань щодо вирішення конкретних економічних завдань, які дозволили б їм найкращим чином досягти економічних цілей підприємства – одержання високих прибутків, вибір найбільш оптимальних рішень на перспективу.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є

- вивчення специфіки управління та планування суб'єкта господарювання;
- поглиблення знань про ресурсне забезпечення діяльності економічної системи, про раціональне та ефективне використання трудових, матеріальних, фінансових, інтелектуальних ресурсів суб'єкта господарювання;
- обґрунтування ефективності фінансово-економічних результатів суб'єктів господарювання;
- пізнання закономірностей взаємодії підприємства та суспільства; засвоєння принципів ефективного функціонування;
- набуття студентами знань про антикризову систему господарювання;
- розуміння стратегії виживання у сучасному економічному середовищі.

1.3. Кількість кредитів: – 5.

1.4. Загальна кількість годин: – 150 годин.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
3-й	3-й
Лекції	
32 год.	12 год.
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
0 год.	0 год.
Самостійна робота	
76 год.	129 год.
Індивідуальні завдання	
10 год.	5 год.

1.6. Заплановані результати навчання:

- здатність використання наукових методів дослідження, збору, цілісного аналізу ситуацій, опрацювання й узагальнення інформації під час майбутньої професійної діяльності;
- здатність до гнучкості, оригінальності і практичності при прийнятті будь-якого рішення;
- можливість творчого опрацювання й застосування наявної інформації в процесі вирішення завдань та здатність чітко та лаконічно висловлювати свою думку;
- вміння оцінювати та приймати рішень в умовах невизначеності зовнішніх і внутрішніх чинників систематизації та узагальнення інформації у процесі діяльності з використанням сучасних інформаційних технологій;
- застосування прийомів економічного аналізу у процесі оцінки господарської діяльності.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ І ПЛАНУВАННЯ.

Тема 1. СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Визначення, цілі і напрями діяльності суб'єкта господарювання. Поняття підприємства як організаційно відособленої і економічно самостійної первинної

ланки виробничої сфери. Місія і множинні цілі суб'єкта господарювання. Головні напрями діяльності. Правові основи функціонування суб'єкта господарювання.

Класифікація і структура підприємств. Виробнича структура підприємства, її види за певними ознаками і чинники формування. Загальна структура підприємств і організацій.

Добровільні і інституційні об'єднання підприємств (організацій). Об'єктивна обумовленість і економічно-соціальна доцільність різних по принципах і цілях об'єднання підприємств і організацій виробничої і невиробничої сфер діяльності. Сучасні форми добровільного і інституційного об'єднання підприємств і організацій. Мета їх створення, особливості і ефективність діяльності.

Ринкове середовище господарювання підприємств і організацій. Сучасний ринок: сутнісна характеристика, функції, структуризація, типи. Поняття і загальна характеристика ринкового середовища функціонування підприємств і організацій. Складові елементи ринкової інфраструктури. Загальні принципи і етичні норми поведінки господарюючих суб'єктів на ринку.

Підприємництво як сучасна форма господарювання. Суть, основні функції, принципи здійснення і види підприємництва. Класична і інноваційна моделі підприємництва. Значення підприємницької діяльності для функціонування ефективної системи господарювання. Основні організаційно-правові форми підприємницької діяльності. Франчайзинг як особлива форма організації бізнесу. Загальна типологія виробничої і посередницької підприємницької діяльності.

Договірні взаємини і партнерські зв'язки в підприємницькій діяльності. Підприємницькі договори (контракти, угоди) як визначальна правова форма партнерських взаємин. Типовий зміст, загальні і специфічні умови договору. Партнерські зв'язки і угоди (операції). Основні напрями співпраці партнерів. Форм співпраці в сферах виробництва, товарообміну і торгівлі, фінансових стосунків.

Суть і функції процесу управління. Особливості підприємства як складної системи. Об'єктивна необхідність і поняття управління суб'єктами господарювання. Функції управління підприємствами і організаціями (установами). Методи управління. Організаційні структури управління підприємствами. Основні типи організаційних структур управління виробничими і невиробничими підприємствами.

Вищестоящі органи державного управління підприємствами і організаціями. Необхідність і принципи формування вищестоящих органів управління.

Тема 2. ПЕРСОНАЛ

Поняття, класифікація і структура персоналу підприємства і інших суб'єктів господарювання. Тлумачення економічних термінів: трудові ресурси, кадри, персонал, трудовий потенціал. Класифікація персоналу за різними ознаками.

Визначення чисельності окремих категорій працівників. Чинники, які повинні враховуватися в процесі розрахунків необхідної чисельності персоналу фірми. Визначення чисельності працівників управління, фахівців і службовців для

підприємств. Розрахунки чисельності окремих категорій робочих виробничих підприємств. Обґрунтування раціональної структури персоналу підприємств різних типів і інфраструктурних організацій.

Сучасна система управління персоналом. Поняття і особливості системи управління персоналом підприємств і інших суб'єктів господарювання. Сучасні вимоги до ділових якостей різних категорій персоналу. Адаптована до ринкових умов господарювання система формування і набору різних категорій персоналу. Поняття і визначення ціннісно-орієнтованої єдності трудового колективу і привабливості роботи. Оцінка ділових якостей керівників і менеджерів. Форми і ефективність підготовки, перенавчання і підвищення кваліфікації кадрів.

Тема 3. КАПІТАЛ І ОСНОВНІ ЗАСОБИ

Характеристика матеріальних активів. Матеріальні активи як сукупність виробничих фондів і іншого майна. Склад і взаємозв'язок засобів виробництва. Виробничі засоби як вартісна категорія. Розподіл виробничих засобів на основні і оборотні. Відмітні ознаки і сутнісна характеристика основних і оборотних засобів. Практичне значення основних і оборотних засобів здійснення процесу виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг). Майно підприємства соціального призначення.

Оцінка, класифікація і структура основних засобів. Первинна і оновлена, повна і залишкова вартість основних засобів. Періодична індексація основних засобів. Видова класифікація основних засобів.

Знос, амортизація і відтворення основних засобів. Характеристика процесу відтворення основних засобів. Фізичне (матеріальне) і економічне знос основних засобів. Види фізичного спрацьовування і техніко-економічного погіршення засобів роботи і вживані форми їх усунення. Характеристика ремонту, модернізації і заміни діючих засобів роботи і економічна оцінка доцільності витрат на їх періодичне здійснення.

Амортизація основних засобів. Методи амортизації засобів роботи. Терміни експлуатації машин і устаткування, методичні підходи до їх оптимізації. Розширене відтворення основних засобів

Ефективність відтворення і використання основних засобів. Економічне і соціальне значення підвищення ефективності відтворення і використання основних засобів підприємства. Системи показників ефективності відтворення засобів роботи; рівня використання окремих видів і усієї сукупності основних засобів. Напрями інтенсифікації відтворення і шляхи поліпшення використання основних засобів підприємства.

Тема 4. ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ І НЕМАТЕРІАЛЬНІ РЕСУРСИ

Загальна характеристика фінансової діяльності суб'єкта господарювання. Направлення діяльності підприємства (організації) з формування і раціонального використання фінансових коштів. Форми фінансових ресурсів суб'єктів господарювання.

Поняття і види нематеріальних ресурсів. Поняття і види нематеріальних ресурсів, їх вплив на конкурентоспроможність його продукції на ринку. Характеристика об'єктів промислової власності: винаходів, промислових зразків, корисних моделей, товарних знаків і знаків обслуговування. Інформація як особливий громадський ресурс. Сучасні інформаційні технології і програмні продукти. Інші нематеріальні ресурси (ноу-хау, раціоналізаторські пропозиції, найменування місця походження товару, гудвіл фірми).

Нематеріальні активи. Поняття і елементний склад нематеріальних активів (патенти на право виняткового користування об'єктами промислової власності, авторське право, право на користування іншими нематеріальними ресурсами у формі ліцензії ін.). Оцінка і терміни зношування (старіння) нематеріальних активів.

Тема 5. ОБОРОТНІ ЗАСОБИ ПІДПРИЄМСТВА (ОРГАНІЗАЦІЇ)

Структура, нормування і використання оборотних засобів суб'єкта господарювання. Елементний склад оборотних засобів. Нормування витрат і розрахунки необхідного об'єму оборотних засобів підприємства. Показники і шляхи поліпшення використання матеріальних ресурсів. Сучасна політика ресурсного зберігання і ефективність її здійснення.

Загальна характеристика і нормування. Сутнісна характеристика оборотних коштів. Обслуговування оборотними коштами сфер виробництва і обороту. Функціональна і елементна структур оборотних коштів. Нормовані оборотні кошти. Методи розрахунку нормативів оборотних коштів (аналітичний, коефіцієнтний, прямий розрахунок). Обчислення нормативів оборотних коштів у виробничих запасах, незавершеному виробництві, витратах майбутніх періодів, залишках готової продукції. Визначення загального нормативу оборотних коштів.

Ефективність використання. Основні показники рівня ефективності використання оборотних коштів: коефіцієнти оборотності (кількість оборотів) і завантаження, тривалість одного обороту в днях, рентабельність; методика їх обчислення. Шляхи підвищення ефективності використання оборотного засобу: оптимізація запасів ресурсів незавершеного виробництва; скорочення тривалості виробничого циклу; поліпшення організації матеріально-технічного забезпечення виробництва; прискорення реалізації виробленої продукції. Проблеми недоліку оборотних коштів і поповнення їх об'ємів до нормативного рівня за умов кризової економічної ситуації.

Тема 6. ВИРОБНИЧІ ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ

Поняття, склад і структура інвестицій. Сутнісна характеристика інвестицій. Функціонально-елементний склад інвестицій підприємства. Внутрішні і зовнішні джерела інвестування. Різні види і структура капітальних вкладень, тенденції і її зміни в часі.

Визначення необхідного об'єму і джерел фінансування виробничих інвестицій. Розрахунки об'єму потрібних виробничих інвестицій з урахуванням економічної ситуації на ринку і підприємстві. Варіанти можливих економічних

ситуацій, які повинні враховуватися в процесі визначення необхідного об'єму інвестицій. Обґрунтування конкретних джерел фінансування капітальних вкладень і обчислення необхідного їх об'єму відповідно до можливих варіантів економічної ситуації на ринку.

Формування і регулювання фінансових інвестицій (цінних паперів). Роль фінансових інвестицій в становленні і розвитку ринкових стосунків. Умови залучення і використання фінансових інвестицій по діючій системі господарювання. Види цінних паперів, порядок їх випуску, обороту і використання.

Залучення іноземних інвестицій для розвитку і підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Об'єктивна необхідність залучення іноземних інвестицій. Основні типи прямих іноземних інвестицій. Ознаки привабливості інвестування вітчизняних суб'єктів господарювання. Можливі види і форми іноземних інвестицій. Ефективність іноземних інвестицій.

Оцінка ефективності виробничих і фінансових інвестицій. Загальні стани методології визначення ефективності виробничих і фінансових інвестицій. Методика оцінки ефективності виробничих інвестицій за умов ринкових відносин між господарюючими суб'єктами з урахуванням грошових потоків, ставки дисконту (капіталізації), господарського ризику і інфляції. Показники оцінки ефективності виробничих інвестицій: чистий приведений дохід, індекс прибутковості, період окупності, внутрішня норма прибутковості.

Чинники підвищення ефективності використання капітальних вкладень і фінансових інвестицій. Інвестиційних проектів підприємств і організацій. Економічне обґрунтування інвестиційних проектів. Коротка характеристика інвестиційного проекту, міра його завершеності. Форма здійснення і необхідний об'єм інвестицій для практичної реалізації проекту. Період інвестування до початку експлуатації об'єкту. Вибір з декількох альтернативних економічно привабливішого інвестиційного проекту.

Тема 7. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Загальна характеристика інноваційних процесів. Поняття змістовна характеристика інноваційних процесів. Новини і нововведення, їх суть і первинні імпульси виникнення. Відособлені види інноваційних процесів. Вплив новин (нововведень) на виробництво, будь-яку господарську і підприємницьку діяльність.

Науково-технічний прогрес, його загальні і пріоритетні напрями. Сутнісне тлумачення технічно прогресу (НТП). Еволюційні і революційні форм НТП. Зміст і особливості науково-технічних революцій. Пріоритет напрями НТП. Організаційний прогрес. Організаційний прогрес (ОП) як узагальнене явище використання організаційних економічних, соціальних і юридичних нововведень. Особливості ОП, що відрізняють його від НТП. Оптимізація розмірів суб'єкта господарювання.

Оцінка ефективності технічних і організаційних нововведень. Економічний ефект як узагальнювальний показник ефективності технічних нововведень.

Вартісна оцінка результатів використання нових засобів і предметів роботи. Сумарні витрати на реалізацію технічних нововведень. Облік чинника часу при визначенні ефективності технічних нововведень. Особливості оцінки ефективності організаційних нововведень.

Тема 8. ВИРОБНИЧА ПРОГРАМА І ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ВИРОБНИЦТВА

Характеристика техніко-технологічної бази виробництва. Поняття і значення техніко-технологічної бази виробництва. Складові техніко-технологічної бази, можливі і ефективні шляхи її формування на підприємстві. Особливості формування виробничої (техніко-технологічною) бази на підприємствах. Організаційно-економічне управління технічним розвитком.

Загальна характеристика продукції (послуг). Вироблена продукція (виконана робота, надана послуга) як конкретний продукт роботи, результат діяльності виробничих і інших господарських систем. Класифікація продукції за економічним призначенням. Показники об'єму продукції (послуг): натуральні і вартісні. Номенклатура і асортимент продукції (послуг). Товарна, валова і чиста продукція. Об'єм реалізованої продукції (продажі).

Формування і використання виробничих потужностей суб'єкта господарювання. Поняття, види і чинники формування виробничої потужності. Загальні методичні принципи розрахунку виробничої потужності заново створюваного і діючого суб'єкта господарювання. Особливості визначення виробничих потужностей. Встановлення і регулювання резервних потужностей на підприємствах різних областей економіки. Показники і шляхи підвищення використання виробничих потужностей.

Тема 9. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ІНФРАСТРУКТУРА

Сутнісна характеристика, структура і принципи організації виробничих процесів. Поняття і основні елементи виробничого процесу. Технологічний процес як головна складова виробничого процесу. Тривалість виробничого циклу як характеристика виробничого процесу.

Організаційні типи виробництва. Необхідність виділення і дефініція типу виробництва. Сутнісна характеристика одиничного, серійного і масового типів виробництва. Методи організації виробництва. Вживані методи організації виробництва. Особливі ознаки, сфери застосування. Форми організації виробництва. Суть і соціально-економічне значення застосування різних форм організації виробництва.

Поняття, види і значення інфраструктури. Сутнісна характеристика інфраструктури підприємства (організації). Виробнича і соціальна інфраструктура підприємства. Поняття і функції системи технічного обслуговування підприємства. Соціальна інфраструктура і діяльність. Можливі підрозділи соціальної структури підприємства, їх орієнтованість на задоволення соціальних потреб працівників. Сучасні проблеми соціального захисту працівників суб'єкта господарювання.

Відтворення і розвиток інфраструктури. Визначення капітального будівництва як процесу створення нових, реконструкції, розширення і технічного переозброєння діючих об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури. Проектна документація відносно відтворення і розвитку об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури.

РОЗДІЛ 2. РЕЗУЛЬТАТИ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА.

Тема 1. РЕГУЛЮВАННЯ, ПРОГНОЗУВАННЯ І ПЛАНУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Державне економічне регулювання. Методи і принципи державного регулювання економіки і окремих суб'єктів господарювання. Економічні функції держави за умов домінування ринкових відносин. Державні контракти і замовлення. Державна фінансова підтримка суб'єктів господарювання. Кредитні ресурси держави, їх формування, форми і умови отримання господарюючими суб'єктами. Державне економічне регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств шляхом застосування досконалої системи їх оподаткування.

Прогнозування розвитку суб'єктів господарювання. Мета і об'єкти прогнозування. Принципи прогнозування. Предмет економічного прогнозування. Довгострокові, середньострокові і короткострокові прогнози і сфери їх застосування.

Методичні основи планування. Планування як домінуюча функція управління. Специфічні принципи планування (вибір і обґрунтування цілей, системність, безперервність, оптимальність використання ресурсів, збалансованість). Система планів підприємства. Методи планування діяльності і розвитку підприємства.

Стратегія розвитку суб'єкта господарювання і бізнес-планування. Суть стратегічного планування. Місія і стратегічні цілі підприємства. Основні етапи стратегічного планування діяльності підприємства. Різновиди стратегії (зростання, стабілізація, виживання). Функціональні стратегії підприємства (організації). Бізнес-планування, його призначення і роль в системі перспектив розвитку виробництва (господарській діяльності). Типовий зміст і методика складання окремих розділів бізнес-планів. Розвиток системи стратегічного планування і в ринкових умовах господарювання.

Тактичне і оперативне планування. Відмінність тактичного планування від стратегічного. Основний зміст і можливі типові розділи тактичних планів підприємства. Суть і системи оперативного планування діяльності виробничих підрозділів підприємства. Проблеми удосконалення тактичного і оперативного планування за умов ринкової системи господарювання.

Тема 2. ЯКІСТЬ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ(ПОСЛУГ)

Якість і конкурентоспроможність продукції (послуг). Якість продукції як економічна категорія. Показники якості продукції і їх характеристика. Методи

оцінки якості продукції. Поняття і визначення рівня конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств на ринку. Багато спрямований вплив підвищення якості виробів на економіку і імідж підприємства. Технічні, організаційні і соціальні шляхи (заходи) підвищення якості і конкурентоспроможності продукції підприємств України.

Стандартизація і сертифікація продукції (послуг). Сутнісна характеристика стандартизації продукції, її складові елементи і принципи здійснення. Сучасні напрями удосконалення стандартизації виробів. Поняття і економічне значення сертифікації продукції. Обов'язкова і добровільна сертифікація. Міжнародні системи сертифікації і національні системи якості. Формування систем якості на підприємствах. Економічна ефективність продукції. Внутрішньовиробничий технічний контроль якості. Об'єкти технічного контролю на вході і виході виробничої системи, уздовж технологічного процесу виготовлення продукції. Основні види технічного контролю якості на підприємствах, їх ефективність.

Тема 3. ПРОДУКТИВНІСТЬ, МОТИВАЦІЯ І ОПЛАТА ПРАЦІ

Продуктивність праці персоналу. Продуктивність роботи як економічна категорія. Різноманітність підходів до визначення і можливі методи розрахунку продуктивності роботи на підприємствах виробничої сфери. Показники рівня продуктивності роботи. Зовнішні і внутрішні чинники зростання продуктивності роботи. Факторний метод прогнозування рівня продуктивності персоналу на підприємстві. Динаміка і резерви підвищення продуктивності роботи на підприємствах в сучасних умовах господарювання.

Мотивація трудової діяльності працівників. Поняття системи мотивації роботи. Концептуальні характеристики багатофакторних моделей мотивації трудової діяльності, яка ґрунтується на теоріях справедливості, очікування і потреби. Вимоги відносно формування системи мотивації роботи на рівні первинної ланки господарювання (підприємства, організації). Класифікація методів мотивації. Алгоритм регулювання поведінки окремих категорій персоналу залежно від результативності діяльності.

Поняття оплати роботи. Основна заробітна плата і додаткова оплата роботи. Основні функції заробітної плати і їх реалізація. Механізм державного регулювання оплати роботи і соціального захисту. Договірне регулювання оплати роботи найманого персоналу шляхом укладання різнорівневих угод. Регулювання оплати роботи на основі колективного договору. Основи організації оплати роботи на підприємствах (у організаціях). Тарифно-посадова система.

Форми і системи оплати праці робітників. Дві форми заробітної плати, які базуються на тарифній системі. Основні системи оплати праці, форм заробітної плати. Права засновників відносно вибору форм і систем оплати праці. Сучасні тенденції в застосуванні форм заробітної плати. Колективні форми організації і оплати праці.

Доплата і надбавки до заробітної плати і організація преміювання персоналу. Доплати і надбавки як самостійний елемент заробітної плати, яка прямує на компенсацію або винагороду за істотні відхилення від нормальних

умов роботи. Їх відмінність від тарифної заробітної плати. Класифікація доплат заробітної плати. Суть і види надбавок. Основні принципи формування системи преміювання персоналу. Обґрунтування розміру премій і ефективність системи преміювання. Організація преміювання окремих категорій персоналу.

Участь працівників в прибутках підприємства (установи, організації). Суть і стимулююча роль участі працівників фірми в його прибутках (прибутках). Системи участі працівників в прибутках за результатами сукупної діяльності і на основі стосунків власності. Характеристика і ефективність окремих систем участі персоналу фірми в прибутках.

Тема 4. ПОТОЧНІ ВИТРАТИ ТА СОБІВАРТІСТЬ ПРОДУКЦІЇ(ПОСЛУГ)

Поточні витрати на продукцію (послуги). Їх класифікація і структура. Поточні витрати (собівартість продукції) як комплексний економічний показник. Включення поточних витрат виробництва до собівартості продукції (послуг). Класифікація витрат на виробництво за окремими ознаками. Структура поточних витрат по групах первинних елементів і тенденції її зміни по окремих видах продукції. Критичний обсяг виробництва продукції. Зміна критичного обсягу виробництва продукції під впливом окремих чинників.

Кошторис виробництва і собівартість товарної продукції. Зміст і методика обчислення кошторису виробництва. Розрахунки кошторису виробництва по окремих економічних елементах. Практичне значення і порядок розробки кошторису виробництва залежно від стадії і форми передбачення, наявності інформаційної бази, розміру підприємства. Витрати на одиницю об'єму товарної продукції.

Обчислення собівартості окремих видів продукції. Калькуляція і його місце в економічних розрахунках. Об'єкти калькуляції і калькуляційні одиниці. Типова номенклатура калькуляційних статей витрат. Методика обчислення окремих статей калькуляції. Особливості калькуляції одиниці продукції, що виготовляється з комплексної сировини і в наслідок товарообмінної операції (бартеру). Прогнозування собівартості нових виробів на етапах їх розробки і освоєння виробництва; можливі методи прогнозування: питомих витрат, балів, агрегатний, кореляційний.

Стратегія і шляхи зниження поточних витрат. Обґрунтування і вибір стратегії зниження поточних витрат на підприємствах України. Стратегічні напрями регулювання поточних витрат на різногалузевих підприємствах. Групи шляхів (чинників) зниження поточних витрат з розрахунку на одиницю продукції: підвищення технічного рівня виробництва; удосконалення організації виробництва, роботи і управління; збільшення обсягу виробництва і підвищення якості продукції. Методика визначення впливу окремих (сукупності) техніко-економічних чинників на зміну (зменшення, збільшення) поточних витрат.

Тема 5. ДОХОДИ ТА ЦІНОВА ПОЛІТИКА

Прибутковість (прибутковість) підприємства. Прибуток і дохід як основні показники фінансових результатів суб'єкта господарювання. Прибутковість: суть,

відмінність між ними. Джерела формування прибули і доходу підприємства. Загальноприйнята практика використання прибутку (доходу). Зростання прибутковості фірми під впливом дії окремих чинників.

Рентабельність ресурсів і продукції. Рентабельність відносний показник ефективності роботи підприємства. Методика обчислення рентабельності: виробництва; сукупних активів; власного капіталу. Рентабельність об'єму продажі і окремих виробів. Динаміка і шляхи підвищення рентабельності.

Ціни на продукцію (послуги): сутнісна характеристика, види, методи управління і регулювання. Поняття, роль і функції ціни в ринковій економіці. Види цін (тарифів) і сфери їх застосування. Методи встановлення ціни: собівартість плюс прибуток; забезпечення фіксованої величини прибутку; по рівню поточних цін (конкуренція); по рівню попиту і т.п. Визначення ціни на основі зворотної калькуляції. Система знижок і доплат до базової цінам. Граничні ціни на окремі види продукції. Можливі напрями удосконалення ціноутворення на продукцію.

Тема 6. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ

Загальна характеристика фінансової діяльності підприємства (організації). Направлення діяльності суб'єкта господарювання з формування і раціонального використання фінансових коштів. Складання фінансового плану підприємства (організації). Обчислення необхідних об'ємів власного капіталу і позикових засобів (кредитних ресурсів).

Оцінка фінансово-економічного стану. Тлумачення і важливість оцінки загального фінансово-економічного стану підприємства. Основні напрями діяльності, які забезпечують певний фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання. Групи показників для оцінки прибутковості, ліквідності, оборотності, стабільності і ділової активності, методи їх обчислення.

Сутнісна характеристика і вимір ефективності виробництва. Змістовна характеристика видів ефективності: по результатах - економічному і соціальному; по мірі збільшення ефекту - первинну і мультиплікаційну; по цілі визначення - абсолютну і порівняльну. Критерії ефективності виробництва. Принципи формування системи показників ефективності виробничо-господарської і комерційної діяльності. Система показників ефективності виробництва. Методичні підходи до оцінки соціальної ефективності діяльності суб'єкта господарювання.

Чинники підвищення ефективності виробництва. Класифікація чинників підвищення ефективності виробництва за певними ознаками.

Тема 7. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА АНТИКРИЗОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Структурна перебудова економіки і реструктуризація підприємства (організації). Об'єктивна необхідність і стратегія структурної перебудови економіки і її базових областей. Сутнісна характеристика і організаційні форми реструктуризації. Вплив реформування форм власності на реструктуризацію виробничо-господарської діяльності підприємств.

Економічна безпека господарського суб'єкта. Багатоаспектне тлумачення економічної безпеки різнорівневих суб'єктів господарювання. Об'єктові види економічної безпеки по типах суб'єктів, сферами життєдіяльності і конкретними предметами. Способи оцінки економічної безпеки підприємства і інших суб'єктів господарювання. Можливі погрози для економічної безпеки господарюючого суб'єкта. Банкрутство підприємств (організацій) як економічне явище. Сутнісна характеристика банкрутства підприємства (організації). Чинники, які служать причиною банкрутства фірми. Симптоми прояву банкрутства суб'єкта господарювання. Можливі зони ризику банкрутства. Реакція господарюючого суб'єкта на настання кризового фінансово-економічного стану. Організація і наслідки ліквідації збанкрутілих підприємств (організацій). Загальна характеристика процесу організації ліквідації (припинення діяльності) збанкрутілого суб'єкта господарювання. Організаційно-економічні заходи і допустима тривалість процесу ліквідації підприємства (організації)-банкрота.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Організація і планування виробництва												
Тема 1. Суб'єкти господарювання в соціально орієнтованій економіці	8	2	-		1	5	8	2				6
Тема 2. Персонал	8	2	2			4	8					8
Тема 3. Капітал і основні засоби	10	2	2		1	5	10	2	1		1	6
Тема 4. Фінансово-кредитні і нематеріальні ресурси	8	2	2			4	8					8
Тема 5. Оборотні засоби підприємства (організацій)	8	2	2		1	3	10	2	1		1	6
Тема 6. Виробничі інвестиційні ресурси	8	2	2			4	8					8
Тема 7. Інноваційні процеси	8	2	2			4	8					8
Тема 8. Виробнича програма та техніко-технологічна база виробництва	10	2	4		1	3	10	2				8
Тема 9. Організація виробництва та інфраструктура	8	2	-		1	5	8					8
Поточний контроль 1	2		2									
Разом за розділом 1	78	18	18		5	37	78	8	2		2	66
Розділ 2. Результати та ефективність виробництва												
Тема 1. Регулювання, прогнозування і планування ефективної діяльності	10	2	-		1	7	10					10
Тема 2. Якість і конкурентоспроможність продукції (послуг)	10	2	2			6	10	1				9
Тема 3. Продуктивність, мотивація і оплата праці	10	2	2		1	5	10	1			1	8
Тема 4. Поточні витрати та собівартість продукції (послуг)	12	2	4		1	5	12	1	1		1	9
Тема 5. Доходи та цінова політика	10	2	2		1	5	10				1	9
Тема 6. Фінансові результати діяльності	10	2	2		1	5	12	1	1			10
Тема 7. Економічна безпека та антикризова діяльність	8	2	-			6	8					8
Поточний контроль 2	2		2									
Разом за розділом 2	72	14	14		5	39	72	4	2		3	63
Усього годин	150	32	32		10	76	150	12	4		5	129

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема Персонал	2
2	Тема Капітал і основні засоби	2
3	Тема Фінансово-кредитні і нематеріальні ресурси	2
4	Тема Оборотні засоби підприємств (організацій)	2
5	Тема Виробничі інвестиційні ресурси	2
6	Тема Інноваційні процеси	2
7	Тема Виробнича програма та техніко-технологічна база	4
8	Тема Якість і конкурентоспроможність продукції (послуг)	2
9	Тема Продуктивність, мотивація і оплата праці	2
10	Тема Поточні витрати та собівартість продукції (послуг)	4
11	Тема Доходи та цінова політика	2
12	Тема Фінансові результати діяльності	2
13	Поточний контроль №1, №2	4
Разом		32

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
1	Тема Суб'єкти господарювання в соціально орієнтованій економіці	6	тести
2	Тема Персонал	4	тести
3	Тема Капітал і основні засоби	6	тести
4	Тема Фінансово-кредитні і нематеріальні ресурси	4	тести
5	Тема Оборотні засоби підприємств (організацій)	4	тести
6	Тема Виробничі інвестиційні ресурси	4	тести
7	Тема Інноваційні процеси	4	тести
8	Тема Виробнича програма та техніко-технологічна база виробництва	4	тести
9	Тема Організація виробництва та інфраструктура підприємства	6	тести
10	Тема Регулювання, прогнозування і планування ефективної діяльності	8	тести
11	Тема Якість і конкурентоспроможність продукції (послуг)	6	тести
12	Тема. Продуктивність, мотивація і оплата праці	6	тести

13	Тема Поточні витрати та собівартість продукції (послуг)	6	тести
14	Тема Доходи та цінова політика	6	тести
15	Тема Фінансові результати діяльності	6	тести
16	Тема Економічна безпека та антикризова діяльність	6	тести
	Разом	86	

6. Індивідуальні завдання

Навчальним планом передбачено виконання контрольної роботи за темами курсу.

7. Методи контролю

Контроль та оцінювання за даною дисципліною включає 1) поточний контроль знань у вигляді тестів, рефератів, презентацій, 2) контрольні роботи за розділами, 3) відповідь на іспиті.

Поточний контроль знань складається з активної роботи студента під час семінарських занять у вигляді індивідуальних відповідей, рішення завдань, виступу з рефератами, презентаціями. За підсумками студент може набрати до 10 балів (2 - дуже активна робота, 2самостійне рішення задач, 5 - за вдалий виступ з доповіддю чи рефератом). Отримані таким чином бали йдуть у залік до відповідного оцінювання за розділом 1, чи розділом 2. Також додатково враховується присутність студента на лекційних та практичних заняттях. Отже, студент, який активно працює в аудиторії, має змогу отримати додаткові 10-20 балів до загальної кількості балів, яку він отримає у семестрі.

Контрольна робота 1 є письмовою роботою студента, яка охоплює вже вивчений матеріал першого розділу (1-9 теми). Він складається з 5 тестових питань закритої і 5 відкритої форми з одним або декількома варіантом відповіді (1 бали за кожну вірну відповідь, 0 - за невірну), та однієї або двох невеликих задач (максимум 10 балів). Таким чином *максимальна кількість балів, яку можна отримати за розділ 1: $5+5+10=20$ балів.*

Контрольна робота 2 є письмовою роботою студента, яка охоплює вже вивчений матеріал другого розділу (10-16 теми). Він складається з 5 тестових питань закритої і 5 відкритої форми з одним або декількома варіантом відповіді (1 бали за кожну вірну відповідь, 0 - за невірну), та однієї або двох невеликих задач (максимум 10 балів). Таким чином *максимальна кількість балів, яку можна отримати за розділ 2: $5+5+10=20$ балів.*

Таким чином *максимальна кількість балів, яку можна отримати продовж семестру: 20 (аудиторна)+ 20 (поточний контроль)+ 20 (поточний контроль)= 60 балів.*

Екзаменаційний білет є письмовою роботою кожного студента, та складається з 4-х типів завдань: завдання 1 - дати розгорнуту відповідь на поставлене питання - максимальна оцінка завдання -10 балів;

завдання 2 - розкрити зміст 5 наведених понять (кожна найбільш змістовна відповідь - 2 бали) - максимальна оцінка завдання 10 балів;

завдання 3 - п'ять тестових питань закритої форми з одним або декількома вірними варіантами відповіді (кожна вірна відповідь - 2 бали) - максимальна оцінка завдання 10 балів.

завдання 4 – розв'язання задачі, що оцінюється в 10 балів.

Таким чином *максимальна кількість балів, яку можна отримати на іспиті: 10+10+10+10=40 балів.*

Якщо студент за будь-якої причини не має оцінки за контрольну роботу 1 або контрольну роботу 2, він не може бути допущений до здачі іспиту, і спочатку повинен буди здати пропущений поточний контроль за визначеними розділами.

8. Схема нарахування балів

Приклад для підсумкового семестрового контролю при проведенні семестрового екзамену

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання																Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1									Розділ 2										
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8	Т9	Т10	Т11	Т12	Т13	Т14	Т15	Т16	2*20=40	60	40	100
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	2	1	2	1	1				

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Нормативно-правова література

1. Господарський кодекс України
2. Цивільний кодекс України
3. Податковий кодекс України
4. Митний кодекс України

5. Закон України "Про власність" // Закон від 07.02.1991 № 697-ХІІ (Редакція станом на 20.06.2007) Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо ... Закон від 06.09.2012 № 5245-VI.
6. Закон України "Про господарські товариства" // 19.09. 1991 г. - Верховна Рада України; Закон від 19.09.1991 № 1576-ХІІ (Редакція станом на 18.05.2013)
7. Закон України "Про іноземні інвестиції" // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 25. - С.357.
8. Закон України "Про режим іноземного інвестування" // Галицькі контракти. - 1996.- № 20.- С.65-69 .
9. Закон України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності" Верховна Рада України; Закон від 18.02.1992 № 2132-ХІІ (Редакція станом на 27.02.2002)
10. Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" №2344-ХІІ (2344-12) від 14.05.92// Вісник Верховної Ради України. - 1992. № 31. - С. 441., Kodeksy.com.ua 2011-2013 рік Україна.
11. Закон України "Про споживчу кооперацію" // Галицькі контракти. - 1996. - № 42. - С.50-54. із змінами, внесеними згідно із Законом N 5462-VI (5462-17) від 16.10.2012
12. Закон України "Про приватизацію майна державних підприємств" // Відомості Верховної Ради України. - 1992. -№24. - С. 709-722. Верховна Рада України; Закон від 04.03.1992 № 2163-ХІІ (Редакція станом на 11.08.2013)
13. Закон України "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" // Верховна Рада України; Закон від 06.03.1992 № 2171-ХІІ (Редакція станом на 11.08.2013) zakon.rada.gov.ua/go/2171-12
14. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні. Верховна Рада України; Закон від 22.03.2012 № 4618-VI.

Основна література

1. Березін О.В. Економіка підприємства: навчальний посібник/ О.В. Березін, Н.В. Бутенко. – К.: Знання, 2009. – 254с.
2. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці. – К.: Знання-Прес, 2001. – 312 с.
3. Бойчик І.М. Економіка підприємства. Навч.пос. – Київ: Атіка, 2002. – 480 с.
4. Бондар Н. М. Економіка підприємства: Навчальний посібник / Н. М. Бондар, В. Є. Воротін, О. А. Гаєвський та ін.; За заг. ред. А. В. Калини. - К.: МАУП, 2006. - 352 с.
5. Васильков В.Г. Організація виробництва: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 524 с.
6. Володькіна М.В. Економіка промислового підприємства / М.В. Володькіна. — К. : ЦНЛ, 2004. — 196 с.
7. Гетьман О.О. Економіка підприємства / О.О. Гетьман - Центр учбової літератури, 2010. – 480с.
8. Економіка підприємства: пошук шляхів розвитку: Посібник / МАУП. – К.: МАУП, 2005 – 80 с.

9. Іванілов О. С. Економіка підприємства. Підручник. 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 728 с.
10. Козловський В. О. Організація виробництва. Навчальний посібник. Частина 1. Видання 2-е, доповн. і перероб. - Вінниця: ВНТУ, 2005. - 154 с.
11. Козловський В. О., Лесько О. Й. Бізнес-планування. Навчальний посібник. - Вінниця: ВНТУ, 2005. - 189 с.
12. Крахмальова Н.А. Системний підхід до управління виставковою діяльністю. // Актуальні проблеми економіки, № 5, 2009. – С. 155-160.
13. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика / В.В. Кулішов. — К. : Ніка-Центр, 2002. — 216 с.
14. Литовченко І.Л., Пилипчук В.П. Інтернет-маркетинг: Навчальний посібник. - Київ: Центр учбової літератури, 2008. –184 с.
15. Ліфанов С. IV міжнародний форум «Промисловий маркетинг». Який шанс криза дає B2B маркетингу? // Маркетинг в Україні, № 3, 2009. – С. 4-14.
16. Макаровська Т. П. Практикум з економіки підприємства. — К., 2006.
17. Малів З.О., Луцький І.М. Економіка підприємства: Навч. посіб., - 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2006 – 580 с.
18. Мельник Л.Г. Економіка підприємства: конспект лекцій / Л.Г. Мельник, О.І. Корінцева. — Суми : Університетська книга, 2003. — 412 с.
19. Пасічник В.Г., Акіліна О.В. Організація виробництва. Навчально-методичний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 248 с.
20. Петрович Й.М., Захарчин Г.М. Організація виробництва : підручник. – Львів: «Магнолія плюс», 2005. – 400 с.
21. Петрович Й.М., Кіт А.Ф., Кулішов В.В. та ін.. Економіка підприємства: підручник / за загальною редакцією Й.М. Петровича – Львів: «Магнолія плюс», видавець В.М. Піча – 2004.-680 с.
22. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Підручник / за аг. Ред.. С.Ф. Покропивного – Вид. 2-ге, перероб. Та доп. – К.: КНЕУ, 2005. – 528 с.
23. Раицкий К.А. Экономика организации (предприятия) / К.А. Раицкий. — М. : Дашков и К, 2003. — 1012 с.
24. Сідун В.А., Пономарьова Ю.В., Економіка підприємства: навч. посіб. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 436с.
25. Харів П.С. Економіка підприємств /За ред. Харіва П.С. - Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 449 с.
26. Шваб Л.І. Економіка підприємства: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 4-е вид. – К.: Каравела, 2007. – 584 с.
27. Шегда А.В. Економіка підприємства: Навч. Посіб. / за ред.. А.В. Шегди – Е45 К.: Знання, 2005. – 431 с.

Допоміжна література

1. Адамов В.Е. Экономика и статистика фирм / В.Е. Адамов, С.Д. Ильенкова, Т.П. Сиротина, С.А. Смирнов. — М. : Финансы и статистика, 2000. — 182 с.
2. Балабанова Л.В. Цінова політика торговельного підприємства в умовах маркетингової орієнтації / Л.В. Балабанова, О.В. Сардак. — К. : Професіонал, 2004. — 156 с.

3. Басовский Л.Е. Прогнозирование и планирование в условиях рынка / Л.Е. Басовский. — М. : ИНФРА-М, 2003. — 259 с.
4. Гринчуцкий В. І., Карапетян Е. Т., Погріщук Б. В. Економіка підприємства: Навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 304 с.
5. Волков О.И., Скляренко В.К. Экономика предприятия: Курс лекций. — М.: ИНФРА-М, 2002.— 280 с.
6. Івашина Г.М. Інвестування : навч. посіб. / Г.М. Івашина, О.Д. Данілов, О. Чумаченко. — К. : Комп'ютерпрес, 2001. — 364 с.
7. Лебедева С.Н. Экономика торгового предприятия / С.Н. Лебедева [и др]. — Минск : Новое знание, 2002. — 240 с.
8. Машина Н.І. Економічний ризик та методи його вимірювання / Н.І. Машина. — К. : ЦНЛ, 2003. — 188 с.
9. Петюх В.М. Ринок праці: нав. посіб. / В.М. Петюх. — К. : КНЕУ, 2000. — 288с.
10. Подсолонко В.А. Підприємництво / В.А. Подсолонко [та ін.]. — К.: ЦНЛ, 2003. — 616 с.
11. Подсолонко Е.А. Реструктуризация региональной экономики (системный подход) / Е.А. Подсолонко. — К. : ЦУЛ, 2003. — 424 с.
12. Степаненко С.В. Економіка: Навч. посібник / С.В. Степаненко, А.М. Поручник, А.С. Бебело та ін.; За ред.к.е.н, доц. С.В. Степаненка. — К.: КНЕУ, 2001. — 306 с.
13. Стокер Дж. Вступ у бізнес / Дж. Стокер, Е. Долан; пер. з англ., заг. ред. і вступ, ст. Й.С. Завадського. — К. : Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 2000. — 612 с.
14. Хрипач В.Я. Экономика предприятия / В.Я. Хрипач, Г.З. Суша, Г.К. Оноприенко; Под ред. В.Я. Хрипача.— Минск: Экономпресс, 2000. — 464 с.
15. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства / Ю.С. Цал-Цалко. — К. : ЦУЛ, 2002. — 656 с.
16. Цигилик І.І. Економічний аналіз господарської діяльності підприємства / І.І. Цигилик, С.О. Кропельницька, О.І. Мозіль. — К. : ЦНЛ, 2004. — 123 с.

Зарубіжна література

1. Fundamental of Marketing / W. Stanton, M. Etzel, B. Walker.- 3th ed.- New York, 1991.-668 p.
2. G. Lynn Shostack. Designing Services That Deliver // Harvard Business Review. -1984 - Vol. 62 (January- February).- P. 134.
3. Gastlichkeit und Handwerkskunst in historischen Mauern / Reinhold Gabriel u. a. -Wien: Bundeskammer der gewerblichen Wirtschaft, 1990,-101 s.
4. Huffadine M. Project Management in Hotel and Resort Development.- New York, a.o.: McGraw- Hill, Inc, 1993.- 251 p.
5. Kothler Ph. Marketing Management. Analyses, Planning and Control.- 5-th ed. -Prentice-Hall; Englewood Cliffs; New Jersn, 1984.- 405 p.
6. Lschburg W. Hartwig W. Historische Gasts- tlJtten in Europa,- Leipzig: Edition Leipzig, 1970.-136 s.

7. Marketing Management: Concepts, Practice and Cases / Robert W. Haas, Thomas R. Wotruba. - Plano, (Texas): Business Publications Inc., 1983.-513 p.
8. Principles of marketing / Charles W. Lamb, Jr., Joseph F. Hair, Jr., Carl Mc Daniel. South-Western P. C - Cincinnati (Ohio). 1992.- 757 p.
9. Vern T., Ravi S. International Marketing. - 6-th ed. The Dryden Press. 1994.- 725 p.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Державний комітет статистики України. Режим доступу:
<http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. <http://rada.kiev.ua> - Верховна Рада України
3. <http://www.kmu.gov.ua> – Кабінет Міністрів України
4. <http://www.ukrstat.gov.ua> - Міністерство статистики України
5. <http://www.bank.gov.ua> - Національний банк України
6. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України
7. <http://me.kmu.gov.ua> – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
8. <http://www.dkrp.gov.ua> – Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва
9. <http://ufpp.gov.ua> - Український фонд підтримки підприємництва
10. <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu> - Підприємництво України при Європейському Союзі